

VELETRŽNICA BENKOVAC KAO ČIMBENIK RAZVITKA HORTIKULTURNE PROIZVODNJE

WHOLESALE MARKET BENKOVAC AS A FACTOR OF HORTICULTURAL PRODUCTION DEVELOPMENT

A. Vrsaljko, A. Kolega

SAŽETAK

Po svome geografskom, prometnom i proizvodnom položaju Veletržnica Benkovac je spojište triju županija: Zadarske, Šibensko-kninske i Ličko-senjske. Ratna razaranja su gotovo upotpunoma uništila voćne nasade i vinograde. Povrtlarska proizvodnja je lakše obnoviva.

Preduvjet za intenziviranje hortikulture proizvodnje uz kapitalna ulaganja u samu proizvodnju je sigurno tržište i plasman proizvoda. Tu bi Veletržnica Benkovac imala značajnu ulogu, jer bi generirala visoko intenziviranu hortikulturu proizvodnju, racionalno korištenje svih prirodnih resursa, stručnih i znanstvenih spoznaja i dostignuća. Poljoprivredne površine po županijama iznose: Zadarska 234.056 ha, Šibensko-kninska 99.154 ha i Ličko-senjska 268.208 ha.

Po kategorijama zemljišta iskorištenosti iznosi oko 20%, što dostatno govori o mogućnosti širenja. Nadalje, zbog visoke čistoće naših tala i voda potakla bi se hortikultura proizvodnja na načelima čiste ekološki prirodne hrane. Dakle posebnu pozornost treba posvetiti ekološki čistoj proizvodnji, ima li se na umu da ove tri županije imaju dosta djevičanskih tala, te tala koja nisu pod utjecajem kemizacije i fertilizacije unatrag 10 – 30 godina.

Ključne riječi: Hortikultura proizvodnja, Veletržnica Benkovac, tržište, ekologija, tlo

Rad je iznesen na Znanstvenom skupu s međunarodnim sudjelovanjem "Prilagodba europskoj zajednici, hrvatske poljoprivrede, šumarstva i ribarstva održanom od 5. do 8. lipnja 2002. u Zadru u organizaciji HAZU, Znanstveno vijeće za poljoprivredu i šumarstvo, Sekcija za gospodarstvo.

ABSTRACT

In its geographical position and considering the communications and production the wholesale market Benkovac is the junction of three counties: Zadar, Šibenik - Knin and Lika - Senj. War destructions almost completely devastated fruit plantations and vineyards. Vegetable growing is not difficult to restore. The prerequisite for intensifying horticultural production with capitals investments in the production itself is a reliable market and guaranteed sale of products. The wholesale market Benkovac would have an important role in this as it would generate highly intensive horticultural production, rational use of all natural resources, professional and scientific know-how and achievements. Agricultural land per counties amounts to: Zadar 234 056 ha, Šibenik - Knin 99 154 ha and Lika - Senj 268 208 ha. Utilization per soil categories is about 20% which means there is a possibility for extending. Furthermore, due to high purity of the soils and waters horticultural production on principles of ecologically pure natural food could be encouraged. Thus, special attention should be given to ecologically sound production bearing in mind that these three counties abound in virgin soils, the soils which have not been affected by chemicals and fertilizers in the last 30 to 40 years.

Key words: horticultural production, wholesale, market Benkovac, market, ecology, soil.

UVOD

Karakteristično za sadašnju poljoprivrednu proizvodnju je usitnjenost, skupost, nerazvijenost tržišta, uskost i zatvorenost u lokalne okvire. Time je i probitačnost gospodarstva mala ili nikakva, a da se ne govori o modernizaciji i povećanju proizvodnje. Propulzivno tržište poljoprivrednih proizvoda danas je limitirajući čimbenik iako je ono dio nacionalnog tržišta. Korak naprijed su Nacionalne veletržnice, a jedna od njih je Veletržnica Benkovac. Po svojoj lokaciji ona je u središtu proizvodnog i distributivnog dijela triju županija Zadarske, Šibensko-kninske i Ličko-senjske. U poraću kada su stradala gotovo cijela metalska, tekstilna, kemijska i ostala industrijska poduzeća i kada je ostalo na tisuće i tisuće radnika bez posla stvoren je jedan socijalni kaos.

Budući da je većina tih radnika došla u gradove iz ruralnih područja gdje imaju neki posjed, počeli su se i oni baviti poljodjelstvom kako bi osigurali bilo kakvu egzistenciju. Osim toga, nestali su i kombinati kao veliki proizvođači voća i povrća. Dakle, stvoren je veliki broj sitnih malih proizvođača koji reflektiraju na male lokalne tržnice, koje ne mogu apsorbirati toliku proizvodnju. Rezultat toga su niske cijene za proizvođača, nekonkurentnost, šarolikost, prekupci, novčani gubici, frustracije, odustajanje od daljnje berbe, ostaci stotina vagona raznog voća i povrća na njivama. To se opet reflektira na socijalno-psihološke prilike u obiteljima. Dakle, nasušna nužnost je uz udruživanje u udruge, zadruge i sl. uređeno trženje poljodjelskim proizvodima. Veletržnica bi trebala biti ta, koja bi ne samo tržila poljodjelske proizvode nego i generirala nove proizvodnje, bilo na najmodernijoj tehnologiji i znanosti zasnovane, bilo na ekološki prirodno čistim osnovama. Cilj nam je prikazati sadašnje stanje hortikulture proizvodnje, mogućnosti unapređenja do 2006. godine i dati smjernice u kojem pravcu djelovati.

STANJE HORTIKULTURNE PROIZVODNJE U 2001. GODINI

Iznijet ćemo stanje hortikulture proizvodnje za 2001. godinu prema statističkim podacima dobivenim iz Državnog ureda za statistiku koji jesu polazište, ali često ne odgovaraju stanju na terenu, iz razloga što su sve tri Županije u ratu pretrpjele znatne štete i devastaciju, poglavito višegodišnjih nasada. Stoga bi se navedene brojke trebale revidirati.

Zadarska županija

Prema brojnosti voćnih vrsta najbrojnija je maslina, zatim bajam, breskva, maraska itd. No treba reći da je broj maslina realan upravo zato jer se najveći broj nalazio u nezahvaćenima područjima ratom. Za breskvu i marasku, te ostale voćne vrste to se ne može reći jer je njihov areal uzgoja bio na ratom zahvaćenim područjima, te su one može se reći u cijelosti stradale. Nakon oslobođenja upravo ove dvije voćne vrste, uz maslinu i vinograd, najbrže se šire.

Od povrtlarskih kultura najzastupljenije su tradicionalno krumpir, dinje i lubenice, kupusnjače, rajčica, paprika, luk, salata, peršin, mrkva, itd. U značajnom je zamahu staklenička proizvodnja povrća i cvijeća.

A. Vrsaljko et al.: Veletržnica Benkovac kao čimbenik razvitka hortikulturne proizvodnje

Ukupne poljoprivredne površine u Zadarskoj su županiji 234.056 ha, od kojih prevladavaju pašnjaci, te oranice i vrtovi.

Kategorije korištena zemljišta (ha)

Oranice i vrtovi	45.412
Voćnjaci	5.528
Maslinici	2.907
Vinogradi	5.846
Livade	12.047
Pašnjaci	163.316
Ukupne poljoprivredne površine	234.056

Ovdje treba naglasiti da se iz kategorije pašnjaka i livada može izdvojiti dio površina za voćarske, povrtlarske i ratarske kulture, tako da bi se za intenzivnu poljodjelsku proizvodnju moglo računati na 80.000 do 90.000 ha. Upravo u kategoriji pašnjaka i livada postoje velike rezerve za prirodniju, ekološki čistiju proizvodnju hrane.

Stanje voćarske proizvodnje

Tablica 1. Broj stabala voćaka

Table 1. Number of trees

Voćna vrsta - Fruit	Broj stabala No of trees	kg/stablu kg/tree	Urod (t) Yield
Smokva - Figs	81.540	5,44	440**
Jabuka - Apples	22.210	8,99	197*
Kruška - Pears	8.740	8,72	76**
Dunja - Quinces	2.415	6,86	17**
Marelica - Apricots	8.830	4,93	43**
Trešnja - Cherries	41.490	8,75	36**
Višnja - Morekkis	102.980	10,51	1.020*
Breskva - Peaches	173.930	16,48	2,768*
Šljiva - Plums	61.360	7,48	50**

A. Vrsaljko et al.: Veletržnica Benkovac kao čimbenik razvitka hortikulture
 proizvodnje

Voćna vrsta - Fruit	Broj stabala No of trees	kg/stablu kg/tree	Urod (t) Yield
Maslina - Olives	591.050	6,74	3,983
Bajami - Almonds	81.630	10,28	840**
Orasi - Nuts	35.620	11,25	400**
Vinogradi (stolno grožđe) Vineyards (table grapes)	183.000	5,4	988**
Vinogradi (vinsko grožđe) Vineyards (wine grapes)	15.774.635	1,3	15774 20.500*

Napomena:

* Podaci bi odgovarali prijeratnoj proizvodnji, ali je dinamika podizanja novih nasada takva da će je ubrzo dostići

** Nepouzdana podaci

Treba naglasiti da su zatečeni nasadi za vrijeme okupacije bili zapušteni, pa se pristupilo njihovoj revitalizaciji, a novi nasadi od 1996. godine nadalje nisu još u punoj produktivnoj dobi, pa je to razlog ovako niskih prinosa (tablica 1.), koji će se jasno povećati kada stignu u punu produktivnu dob i kada se budu primjenjivale sve potrebne agrotehničke mjere i novija znanstvena dostignuća. Veliku važnost treba posvetiti uspostavi sustava za natapanje, očuvanju čistoće tala, racionalizaciji uporabe mineralnih gnojiva, te sredstava za zaštitu bilja od bolesti i štetnika.

Tablica.2. Površine pod povrćem (ha)

Table 2. Areas under vegetables

Naziv kulture - Vegetable	Ha	t/ha	Ukupno tona Total in tons
Češnjak - Caglic	156	3,55	553,80
Poriluk - Leek	109	12,10	1.318,90
Mrkva - Carrot	231	9,56	2.208,36
Cikla - Beetroot	19	13,59	258,21
Rajčica - Tomato	484	13,98	6.766,32
Krastavci - Cucumbers	165	18,48	3.049,20
Grašak (svježe zrno ili mahuna) Pea (fresh pea of pods)	82	3,89	318,98
Grah (svježe zrno ili mahuna) Bean (fresh beans or in the pod)	99	3,39	335,61

A. Vrsaljko et al.: Veletržnica Benkovac kao čimbenik razvitka hortikulture
 proizvodnje

Naziv kulture - Vegetable	Ha	t/ha	Ukupno tona Total in tons
Dinje i lubenice - Melon and water-melon	1.136	15,24	17.312,64
Kupus i kelj - Cabbage and kale	819	19,9	16.298,10
Salata - Lettuce	543	10,41	5.652,63
Paprika - Paprika	157	14,61	2.293,77
Ostalo svieže povrće (peršin, celer, selen) Other fresh vegetables (parsley, celery, selen)	217	9,37	2.033,29
Krumpir - Potato	5.754	18,32	105.413,28

Iz tablice 2. vidljivo je da je dominantna povrtlarska kultura krumpir, zatim dinje i lubenice, te kupusnjače, rajčica itd. S obzirom na sezonski i ciklički karakter raznoga povrća, stječe se dojam na terenu da je ova proizvodnja u nekih kultura daleko premašena (npr. lubenice), a kod nekih znatno manja (npr. krastavci, salata).

Šibensko-kninska županija

Prema brojnosti voćnih vrsta i u Šibensko-kninskoj županiji najbrojnija je maslina, a zatim slijede smokva višnja i bajam. Za maslinu se opet može reći da je broj realan, ako ne i umanjen, dok se za ostale voćne vrste poput maraske to ne može reći, jer su uvelike stradale prilikom okupacije, ali je trend podizanja novih nasada u zamahu.

Od povrtlarskih kultura, najviše se uzgaja krumpir, rajčica, luk, češnjak i kupus, a u usponu je i plastenička proizvodnja povrća.

Kategorije korištenja zemljišta (ha)

- Oranice i vrtovi	22.598
- Voćnjaci	3.089
- Maslinici	1.700
- Vinogradi	4.526
- Livade	7.229
- Pašnjaci	60.012
Ukupne poljoprivredne površine	99.154 ha

A. Vrsaljko et al.: Veletržnica Benkovac kao čimbenik razvitka hortikulture
 proizvodnje

Ovdje treba naglasiti da se iz kategorije pašnjaka može izdvojiti dio površina za voćarske, povrtlarske i ratarske kulture, tako da bi se za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju moglo računati na oko 30.000 do 40.000 ha, a za prirodniju ekološki čistiju proizvodnju hrane oko 10.000 ha.

Tablica 3. Stanje voćarske proizvodnje (broj stabala voćaka)

Table 3. Situation in fruit production

Naziv kulture - Fruit	Broj stabala Number of trees	Urod po stablu u kg Kg/tree	Sveukupno t Total in tons
Smokva - Figs	190.785	7,08	1.350,76
Jabuka - Apples	13.185	6,79	89,53
Kruška - Pears	13.813	5,66	78,18
Dunja - Quinces	2.405	5,89	14,16
Marelica - Apricots	7.366	6,64	48,91
Trešnja - Cherries	43.484	8,75	380,49
Višnja - Morellos	165.185	5,30	875,48
Breskva - Peaches	16.730	6,56	109,75
Šljiva - Plums	30.900	5,50	169,95
Maslina - Olives	483.811	7,11	3.439,90
Bajami - Almonds	118.558	5,21	617,69
Orasi - Nuts	26.815	6,44	172,69
Vinogradi (stolno grožđe)	127.000	4,55	577,85
Vinogradi (vinsko grožđe)	25.945.113	1,04	26.982,92

Vrijedi kao i za Zadarsku županiju napomenuti da su za vrijeme okupacije nasadi bili zapušteni, ili su potpuno propali, a novopodignuti nasadi nisu u punoj produktivnoj dobi (tablica 3).

Tablica 4. Površine pod povrćem (u ha)

Table 4. Areas under vegetables (in ha)

Naziv povrtlarske kulture - Vegetable	Površina (ha)	t/ha	Ukupno tona
Crveni luk - Onion	230	5,83	1.340,90
Češnjak - Garlic	134	3,66	490,44
Mrkva - Carrot	49	8,77	429,73

Nastavak na sljedećoj stranici

A. Vrsaljko et al.: Veletržnica Benkovac kao čimbenik razvitka hortikulture
 proizvodnje

Nastavak s prethodne stranice

Naziv povrtlarske kulture - Vegetable	Površina (ha)	t/ha	Ukupno tona
Rajčica - Tomato	165	10,53	1.737,45
Krastavci - Cucumbers	95	16,44	1.561,80
Grašak - Pea	76	2,59	196,84
Grah - Bean	84	2,57	215,88
Bob - Broad-bean	34	2,44	82,96
Dinje i lubenice - Melon and water-melon	48	11,47	550,56
Kupus - Cabbage	166	16,78	2.785,48
Salata - Lettuce	59	8,74	515,66
Paprika - Pappers	72	9,70	698,40
Ostalo svježe povrće (peršin, celer itd.) Other fresh vegetables (parsley, celery etc.)	110	8,0	880,00
Krumpir - Potato	579	13,49	7.810,71
UKUPNO - TOTAL	1.901		

Ličko-senjska županija

Prema kategoriji korištenja zemljišta, najviše su zastupljeni pašnjaci, livade, te oranice i vrtovi. Budući da je depopulacija u ovoj županiji najveća, to je većina poljoprivrednog zemljišta zapuštena i sporadično u funkciji poljodjelske proizvodnje.

Kategorija korištenja zemljišta (ha)

Oranice i vrtovi	56.184
Voćnjaci	1.236
Maslinici	130
Vinogradi	111
Livade	54.661
<u>Pašnjaci</u>	<u>155.886</u>
Ukupne poljoprivredne površine	286.208

U ovoj županiji neznatan dio površina otpada na voćnjake, maslinike i vinograde i to uglavnom u priobalnom i otočnom dijelu.

Zasijane površine (ha) iz kategorije oranice i vrtovi u 2001. godini

Žitarice	9.270
Krumpir	4.225
Mahunasto povrće	228
Krmno bilje	7.802
Ostalo povrće	628
<u>Ugari i neobrađene oranice i vrtovi</u>	<u>34.031</u>
Ukupno zasijane površine	22.153

Može se vidjeti iz gore navedenog da je zasijano iz kategorije “oranice i vrtovi” svega 39%, površina. Također treba naglasiti da se iz kategorije “livada” (54.661 ha) najveći dio može izdvojiti dio površina za intenzivnu proizvodnju povrtlarskih i ratarskih kultura, te znatan dio za ekološki prirodniju proizvodnju.

PREDVIDIVO STANJE U 2006. GODINI

Predvidivo stanje Zadarske županije

Iz iznesenog možemo iščitati da se iz kategorije korištenja zemljišta “oranice i vrtovi” od raspoloživih 45.412 ha, za povrtlarsku proizvodnju koristi svega 10.317 ha, tj. 22,7%, što je malo, ali u odnosu na Šibensko – kninsku županiju (8,41%) 2,5 puta više. Računamo da će se na postojećim površinama povećati prirod u prosjeku od 50% (pravilna agrotehnika, asortiman, natapanje), te da će u povrtlarsku proizvodnju biti uključeno još do 5.000 ha, tako da bi proizvodnja u 2000. godini mogla rasti u pesimističkoj varijanti za 50%, umjereno optimističkoj 100% a u optimističkoj varijanti čak 3 puta (naša varijanta).

Od cjelokupne sadašnje proizvodnje povrća na njivama ostaje oko 30%, što bi se moglo iskoristiti sušenjem povrća. Dakle, sve ide u prilog trećoj varijanti (3 puta).

Iz kategorije zemljišta “voćnjaci” od raspoloživih 5.528 ha koristi se svega 1.015 ha, što iznosi 19,2%, dakle petinu mogućnosti voćarskih površina. Stoga

su mogućnosti povećanja voćarske proizvodnje velike, te bi se uz adekvatan poticaj mogle do 2006. godine utrostručiti, a sam prirod upeterostručiti imajući na umu da je oko 90% voćnjaka podignuto nakon 1996. godine. Tako će i sadašnji voćnjaci u 2006. godini biti u punoj produktivnoj dobi, a novopodignuti dolaziti u prvi ozbiljniji rod (breskva, nektarina, marelica, šljiva, jabuka itd.).

Predviđamo da će površine pod vinogradima stolnog grožđa doseći u 2006. godini 250 – 300 ha, što bi značilo uz prosječan urod od 15 tona/ha 3.000 do 4.500 tona stolnog grožđa

Nadalje, stakleničko – plastenička proizvodnja je u vidnom zamahu tako da se može očekivati u 2006. godini oko 130 ha zaštićenog prostora, na koje će se u zimskom razdoblju proizvoditi salata, a u rano proljeće i kasnu jesen krastavci, rajčica i paprika.

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine broj obiteljskih gospodarstava bio je oko 20.000.

Broj turista: **612.121**

Broj noćenja: **3.434.798**

Broj stanovništva: **158.936**

Predvidivo stanje Šibensko-kninske županije

Iz prije navedenog možemo vidjeti da se iz kategorije korištenja zemljišta “oranice i vrtovi” od raspoloživih 22.598 ha, za povrtlarsku proizvodnju koristi svega 1.901 ha, što je izuzetno malo. Stoga možemo predvidjeti da će se povrtlarska proizvodnja uz 3 osnovna preduvjeta: sigurno tržište, siguran plasman i korištenje sustava za natapanje, te uz stručnu pomoć u 2006. godini najmanje udvodtručiti. U prilog tome ide i izgradnja “Veletržnice Benkovac” d.d. , tako da su time prva dva preduvjeta ispunjena. Onaj treći, a to je voda, također je rješiv imajući na umu velike rezerve podzemne vode, koja se može koristiti preko arterijskih bunara . Isto tako npr. iz rijeke Krke, ispod slapova prosječno godišnje oteče 55m³ vode u sekundi. Poseban porast povrtlarske proizvodnje u Šibensko – kninskoj županiji možemo očekivati kod sljedećih kultura: rajčice, krumpira, paprike, kupusnjača, lubenica, dinja i mrkve.

Isto tako se može predvidjeti povećanje zaštićenih prostora (staklenici, plastenici) sa sadašnjih 30 na oko 100 ha, u kojima bi se u zimskom razdoblju najviše uzgajala salata, a u rano proljeće i kasnu jesen krastavci, paprika i rajčica.

Nadalje, možemo vidjeti da se iz kategorije zemljišta "voćnjaci" od raspoloživih 3.089 ha koristi svega 689 ha, što iznosi 22,3%, te se može iščitati da bi se i voćarska proizvodnja u 2006. godini udvostručila, imajući na umu da se uz kategorije korištenja zemljišta "oranice i vrtovi" može za voćarsku proizvodnju još izdvojiti oko 3.000 ha.

Predviđamo da će površine pod vinogradima stolnog grožđa doseći na oko 100 ha, što bi značilo uz poštivanje svih agrotehničkih mjera proizvodnju od 15 – 20.000 kg/t, odnosno 1.500 – 2.000 t godišnje.

Prema popisu stanovništva u 1991. godini broj poljoprivrednih domaćinstava je bio 17.104 u što su uključena i ona kućanstva s minimalnim površinama.

Broj turista u 2001. godini u Šibensko-kninskoj županiji iznosio je **506.805**.

Broj noćenja **2.287.979**.

Broj stanovništva u 2001. godini: **112.070**

Predvidivo stanje Ličko-senjske županije

Iz gornjih tablica može se iščitati da se iz kategorije zemljišta «Oranice i vrtovi», od raspoloživih 56.184 ha, za povrtlarsku proizvodnju koristi samo 5.080 ha, što čini samo 9%. Uzmemo li u obzir da je povrtlarska proizvodnja uglavnom ekstenzivna, uz minimalnu fertilizaciju, bez natapanja, dolazimo do spoznaja da su rezerve u povrtlarskoj proizvodnji u ovoj županiji najveće. Isto tako valja naglasiti da je onečišćenost tala i voda u ovoj županiji najmanja, uz dosta djevičanskih tala te bi valjalo dati težište na hortikulturnoj proizvodnji, na načelima čiste, ekološki prirodne hrane.

ZAKLJUČCI

Iz iznesenih podataka za 2001. godinu može se iščitati da je sadašnje stanje poljoprivredne proizvodnje u odnosu na mogućnosti nezadovoljavajuće, i tu bi Veletržnica Benkovac odigrala ključnu ulogu. budući da ima sve razvojno-proizvodne predispozicije, postojeće hladene prostore (500 vagona), prodajni klimatizirani prostor (2400m²), uređen kamionski prodajni prostor, liniju za sortiranje, pakiranje i konfekcioniranje, izvrsnu prometnu povezanost (željeznica, Auto-put) itd.

Dakle, imamo ekološki nezagađeni proizvodni prostor, stručno-znanstveni potencijal, turizam kao veliki konzument, prometnu protočnost i cjelokupnu infrastrukturu koju treba imati jedna moderna Veletržnica.

Mogućnosti su ogromne, te mislimo da će "Veletržnica Benkovac" eliminirati dva od tri glavna ograničavajuća čimbenika, a to su osigurano tržište i siguran plasman proizvedenih roba.

Struka, financijska sredstva, te poticaji od strane države, trebali bi riješiti sustave natapanja, proizvodnju u zaštićenom prostoru, te proizvodnju na načelima čiste, ekološki prirodne hrane. Posebnu pozornost treba posvetiti ekološki čistoj proizvodnji, ima li se na umu da u ove tri županije ima dosta djevičanskih tala, te tala koja nisu pod utjecajem kemizacije i fertilizacije unatrag 10 – 30 godina. U ovaj projekt bilo bi poželjno uvesti jedan razvojno-istraživački monitoring centar koji će pratiti sam tehnološki proces proizvodnje, kontrole s aspekta kakvoće i zdravstvene čistoće proizvoda, zatim prodaje, marketinga i sl.

LITERATURA

Državni ured za statistiku, Županija Zadarska

Državni ured za statistiku, Županija Šibensko-kninska

Državni ured za statistiku, Županija Ličko-senjska

Kolega, A., M. Božić (2001.): Hrvatsko poljodjelsko tržište-Zagreb:Tržništvo.

Adresa autora - Author`s address:

Primljeno: 10. 08. 2002.

Dr. sc. A. Vrsaljko

HZPSS - ispostava Benkovac

A. Starčevića 2a

23420 Benkovac

Prof. dr. A. Kolega

Agronomski fakultet Zagreb

Zagreb, Svetošimunska 25